ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здобувача ступеня доктора філософії, випускника аспірантури 2024 року Холмогорової Лариси Василівної на тему: «Теоретичні та практичні проблеми відкриття позовного провадження у цивільному процесі» на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

25 червня 2024 року

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з планами наукових робіт.

Позовне провадження виступає головним видом цивільного судочинства, порядком якого розглядаються найбільш чисельні цивільні справи. Так, в 2023 році до місцевих загальних судів надійшло 572557 позовних заяв, з яких було розглянуто 530202. Складність розгляду справ позовного провадження через характер матеріально-правових вимог та їх обґрунтування змушує законодавця структурувати діяльність суду першої інстанції на самостійні процесуальні стадії. Їх виокремлення не примха, а об'єктивна необхідність, покликана гарантувати досягнення мети і завдань цивільного судочинства. Однією із таких процесуальних стадій виступає стадія відкриття позовного провадження.

Відкриття позовного провадження виступає початковою процесуальною стадією, оминути яку, незважаючи на можливість нелінійного розвитку цивільного процесу, ніяк не вдасться. Указана стадія має свою мету, завдання, суб'єктів, специфічні процесуальні дії, особливий порядок проведення та взята в часові рамки. Значення цієї стадії надзвичайно важливе: в її межах відбувається доступ до правосуддя.

Право на судовий захист, яке гарантоване численними міжнародними конвенціями та має конституційне закріплення, в цивільному судочинстві проявляється у вигляді права на позов. Звертання до суду з позовною заявою реалізує це право. Право на позов виступає складовою частиною права на суд, що закріплене в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Але завдання цивільного судочинства (справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ) не можуть бути виконані, поки провадження

у справі не буде відкрито. Після відкриття позовного провадження особа отримує змогу скористатися судовим гарантіями.

В 2017 році ЦПК України був суттєво змінений для приведення його у відповідність до європейських стандартів правосуддя. Законодавче реформування зачепило стадію відкриття позовного провадження, оскільки мали бути вирішені такі проблеми як ліквідація обмежень права доступу до суду, усунення недосконалих процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, які звертаються до суду, недопущення організаційних, людських та фінансових витрат для розгляду судом справ незначної складності, формальне ставлення суддів до своєї роботи, надмірна тривалість розгляду цивільних справ загалом та в межах її окремих процесуальних стадій зокрема тощо. Також важливим напрямком реформування цивільного судочинства був подальший розвиток електронного правосуддя та поступове переведення цивільного процесу в режим «електронного суду». Так, з моменту офіційного запуску підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та встановлення обов'язкової реєстрації електронних кабінетів відкриття позовного провадження істотно спростилося. Але на цьому не вичерпуються можливості використання цифрових технологій для відкриття позовного провадження. Так, деякі країни світу переводять розгляд позовів з невеликою ціною повністю в онлайн-режим та розглядають їх інтернет-судом, поступово використовують штучний інтелект та технології блокчейн для потреб правосуддя. Все вище наведене свідчить про актуальність дослідження теоретичних і практичних аспектів відкриття позовного провадження в цивільному процесі України.

2. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом та їх новизна. Дисертація вперше у вітчизняній доктрині цивільного процесуального права з моменту ґрунтовного реформування ЦПК України в 2017 та подальші роки пропонує теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у виявленні та вирішенні комплексу теоретичних і практичних проблем теорії цивільного процесу, пов'язаних із відкриттям позовного провадження в цивільній справі. Основні результати дослідження, які становлять наукову новизну, характеризуються такими положеннями:

уперше:

1) стверджується, що стадія відкриття позовного провадження в цивільному процесі України набула самостійного характеру в 30-х рр. XIX ст., на що вказує відособлене законодавче регламентування цієї стадії в структурі нормативно-правового акту («Закони про судочинство та стягнення цивільні»), закріплена своєрідна процесуальна форма звертання до суду, видання підсумкового судового акту, який закріплював успішну реалізацію права на позов, чітко прописана процесуальна поведінка позивача та суду у випадку порушення порядку звертання з позовною заявою до суду;

2) відкриття позовного провадження визначається як стадія позовного провадження, метою якої є попереднє формування цивільної справи для її подальшого розгляду судом першої інстанції, для чого перевіряється допустимість позову, про прийняття якого просить позивач;

3) пред'явлення позову розглядається як сукупність процесуальних дій, яка може бути представлена у вигляді усіченого (вказує на наявність процесуальних пільг у позивача) або розширеного юридичного складу, де подання позовної заяви виконує роль головного юридичного факту, що надає правове значення всім іншим процесуальним діям, які вчиняються заздалегідь (підготовка позовної заяви, сплата судового збору, надання копій судових доказів іншим учасникам справи тощо) та націлені на реалізацію права на позов;

4) визначається особливість доказування на стадії відкриття позовного провадження, яка зводиться до наступного: а) предметом доказування виступають обставини справи, які націлені на вирішення судом процесуальних питань та не можуть доводитися обставини, направлені на вирішення справи по суті; б) засоби доказування обмежені використання письмових та електронних доказів з явним переважанням документів, які супроводжують вчинення процесуальних дій на стадії відкриття позовного провадження; в) дослідження судових доказів проводиться судом без участі сторін справи та не в залі судових засідань; г) оцінка доказів не презюмується, а проводиться реально, оскільки суду необхідно переконатися в наявності чи відсутності в особи права на позов та дотримання встановленого порядку його реалізації чи реалізації інших суб'єктивних

процесуальних прав; д) оцінка судових доказів фіксується виключно в ухвалах суду;

удосконалено:

5) розуміння завдань стадії відкриття позовного провадження як таких, що скеровують процесуальну поведінку позивача на прийняття позовної заяви, а суду першої інстанції на перевірку допустимості позову;

6) диференціацію процесуальних дій позивача на стадії відкриття позовного провадження, які можна згрупувати на: а) процесуальні дії, що обумовлюють реалізацію процесуального права на пред'явлення позову; б) процесуальні дії, які направлені на усунення недоліків реалізації права на пред'явлення позову; в) процесуальні дії, що стосуються реалізації інших процесуальних прав позивача;

7) механізм відкриття спрощеного позовного провадження в цивільному процесі, для чого пропонується: а) передбачити стандартизовані форми процесуальних документів для відкриття позовного провадження, які можна отримати в суді та скористатися допомогою працівника суду в їх оформленні; б) реквізити позовної заяви звести до мінімуму, яких буде достатньо для ідентифікації учасників справи, визначення матеріально-правової вимоги, її обґрунтування та доказової бази; в) дозволити в тексті позовної заяви ставити перед судом різного роду вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань, а не вимагати їх оформляти у вигляді самостійного процесуального документу; г) запровадити понижуючий коефіцієнт для ставок судового збору за подачу позовної заяви, яка розглядатиметься в порядку спрощеного позовного провадження; д) включити до витрат на професійну правничу допомогу витрати, які пов'язані з наданням такої допомоги не тільки адвокатом, але й інших фахівцем, що має знання по спеціальності 081 «Право» (бакалавр права, магістр права, доктор філософії тощо); е) наділити помічників суддів правом на відкриття спрощеного позовного провадження, але не по всіх категоріях указаних справ, а тільки тих, перелік яких чітко даний в ЦПК і щодо яких не має потреби застосовувати судову дискрецію;

дістали подальшого розвитку:

8) вчення про стадії як структурну диференціацію видів провадження, а не цивільного процесу загалом, оскільки не можна визначати мету та завдання процесуальних стадій, не беручи до уваги матеріально-правових особливостей цивільної справи;

9) концепція про взаємний характер цивільних процесуальних прав та обов'язків учасників справи і суду, де повноваження останнього на стадії відкриття позовного провадження кореспондуються з правом на пред'явлення позову та іншими цивільними процесуальними правами позивача, які реалізуються на вказаній стадії;

10) загальні ознаки змісту стадії відкриття позовного провадження в цивільному процесі, до яких слід зараховувати наступне: а) системність – зміст стадії відкриття позовного провадження виражається цілісною системою процесуальних дій, які можна згрупувати; б) процесуальність – дії, які вчиняються учасниками справи та судом регламентуються процесуальним законодавством; в) цілеспрямованість – процесуальні дії направлені на реалізацію мети і завдань стадії відкриття позовного провадження; г) послідовність – черговість вчинення процесуальних дій, викликана двухсуб'єктним характером цивільних процесуальних відносин на цій стадії; д) документованість – всі процесуальні дії на цій стадії супроводжуються складанням процесуальних документів, які виступають джерелом їх фіксації; е) строковість – процесуальні дії взяті в часові рамки, окрім процесуальної діяльності позивача, що має місце до подання позовної заяви (за винятком випадків забезпечення позову або доказів до подання позовної заяви); є) об'єктом процесуальної діяльності на стадії відкриття позовного провадження виступає позов; ж) відсутня дія деяких або обмежена дія інших принципів цивільного процесу (наприклад, принципу усності та принципу гласності відповідно);

11) підхід про можливість використання штучного інтелекту під час відкриття спрощеного позовного провадження та подальшого судового розгляду справи, оскільки нескладність предмета та підстав позову дає можливість штучному інтелекту проводити машинне навчання за допомогою алгоритмів, які виявляють закономірності в прийнятті судових рішень;

12) положення про використання технології блокчейн для збереження та захисту електронної інформації в електронній цивільній справі від подання позовної заяви до винесення підсумкового судового рішення.

3. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Усі наукові результати достовірні та достатньо обґрунтовані, що підтверджується наступними положеннями:

- основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях;

- основні положення дисертації опубліковано у 10 наукових працях, серед яких 5 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук.

4. Наукове та практичне значення дисертаційної роботи.

Авторські підсумки й теоретичні узагальнення можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері – отримані результати доповнюють теорію позову та процесуальних стадій і можуть використовуватись для наступних досліджень позовного провадження в цивільному процесі;

у сфері законотворчості – сформульовані в дослідженні рекомендації із внесення змін до чинного процесуального законодавства з питань відкриття позовного провадження у цивільному процесі;

у юридичній практиці – рекомендації, узагальнення та висновки дисертації дадуть змогу покращити правозастосування норм статей ЦПК України, які регламентують відкриття позовного провадження в цивільному процесі;

у навчальному процесі – положення дисертації можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів з базових курсів «Цивільний процес» та «Порівняльний цивільний процес», спецкурсів «Доктрина цивільно-процесуального права», «Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ», «Альтернативне вирішення правових спорів», під час проведення лекційних та семінарських занять тощо.

5. Використання результатів роботи. Основні положення, узагальнення та висновки дисертаційного дослідження автором апробовані на засіданнях кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема на:

1. Холмогорова Л.В. Мета відкриття позовного провадження. *Актуальні проблеми інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі:* Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (01-02 жовтня 2022 р., м. Будапешт). Будапешт, 2022. С. 90-93.
2. Холмогорова Л.В. Своєрідність відкриття провадження в судовій справі в часи Русі (IX-XII ст.). *Праця та її оплата, відпочинок в умовах війни: конституційні гарантії та раціональні можливості*: матеріали міжнародного круглого столу, м. Ужгород, 18 листопада 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 73-79.
3. Холмогорова Л.В. Відкриття позовного провадження в цивільному процесі Гетьманщини (сер. XVII – II пол. XVIII ст.). *Діяльність політичних партій та громадських об'єднань в умовах війни: особливості конституційно-правового регулювання та реалії українського сьогодення*: матеріали міжнародної правової школи, м. Ужгород, 20 січня 2023 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2023. С. 81-86.
4. Холмогорова Л.В. Відкриття позовного провадження в цивільному процесі України в радянські часи. *Матеріали 78-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу юридичного факультету.* Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. С. 96-103.
5. Холмогорова Л.В. Доказування на стадії відкриття позовного провадження в цивільному процесі. *Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти :* Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26–27 квітня 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 431-433.

6. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію написано, використовуючи правильну юридичну та спеціальну термінологію. Стиль викладення в дисертації матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність сприйняття наукового твору.

7. Відповідність діючим вимогам щодо оформлення дисертації. Дисертація Холмогорової Л.В. на тему: «Теоретичні та практичні проблеми відкриття позовного провадження у цивільному процесі» є завершеним і самостійним науковим дослідженням, результати якого мають цінність і наукове значення для подальших досліджень процедур позовного провадження в цивільному судочинстві. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

8. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Дисертація Холмогорової Л.В. на тему: «Теоретичні та практичні проблеми відкриття позовного провадження у цивільному процесі» відповідає спеціальності 081 «Право». Це забезпечується предметною областю дослідження та основними методами дослідження.

9. Відповідність дисертації вимогам, передбачених «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Дисертація Холмогорової Л.В. на тему: «Теоретичні та практичні проблеми відкриття позовного провадження у цивільному процесі» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

10. Результати перевірки роботи на академічний плагіат. У ході перевірки дисертації запозичень матеріалу без посилання на відповідне джерело не виявлено. Перевірка проводилася сертифікованою програмою Unichek.

Результати дисертації апробовано на засіданні фахового семінару від 25 червня 2024 року (Протокол № 12). За результатами засідання фахового семінару ухвалено надати висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Холмогорової Л.В. на тему: «Теоретичні та практичні проблеми відкриття позовного провадження у цивільному процесі».

Констатовано, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, дисертація Холмогорової Лариси Василівної відповідає галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Головуючий на засіданні,
професор кафедри
цивільного права та процесу
ДВНЗ «УжНУ»
д. ю. н., проф. Віктор ЗАБОРОВСЬКИЙ

Підпис В. Заборовського
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар ДВНЗ «УжНУ»
О.О.Мельник
«25» березня 2024 р.